

Є. М. Ключова*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЖЕРТВИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Крім звичайного договору дарування на користь однієї особи, новий ЦК України передбачає договір дарування на користь невизначеного кола осіб, що має загальнокорисну мету — пожертву.

Пожертвування, як різновид договору дарування, було відомо дореволюційному праву. У томі 10 Зводу Законів Російської Імперії, куди входила й Україна, йому були присвячені статті 979-981. Пожертвування визначалося в ст. 979 як добровільне приношення майна на користь суспільству. Таке приношення могло бути зроблене у вигляді пожертвування при житті жертувача і за допомогою заповідального розпорядження на випадок смерті. У примітці до ст. 979 обидва види віднесені до безоплатних способів придбання прав на майно, а не до зобов'язань, що виникають із договорів. Як видно, пожертвування розглядалось не як договір, а як одностороння угода, аналогічна заповіту.

Дозволялось робити пожертвування як рухомим майном, так і нерухомим, на користь богоугодних, навчальних і інших закладів і товариств, а також на користь інвалідів. Пожертвувач міг призначити мету вживання пожертвованого капіталу, з тим однак, щоб це призначення не суперечило правилам, що діють у цих закладах. Прийняття на користь громадського піклування допомоги від товариств і станів, так само як і подарованих на користь духовних і світських закладів капіталів і речей проводилося з відповідних державних органів.

Якщо вживання пожертвованого майна за зазначеним призначенням через зміну умов стало неможливим, за згодою жертувача могло бути визначено інше призначення. При споживанні майна за іншим призначенням без згоди жертувача, останній був вправі, а у випадку його смерті його спадкоємці, зажадати повернення пожертвованого майна або капіталу. Зміна призначення пожертвованого майна після смерті жертувача могла бути вчинена відповідним державним органом, рішення якого повинна була передувати публікації про причини й суть зміни призначення.

У радянських Кодексах, що так скупко регулювали відносини дарування, пожертвування особливо не виділялося, але це не означало, що воно взагалі не допускалося.

Ст. 243 ЦК УРСР 1963 р. допускала дарування громадянином майна державній, кооперативній або іншій громадській організації. При цьому дарувальникові надавалося право обумовити використання подарованого майна певною суспільно-корисною метою. Для таких договорів була визначена й форма. Згідно ч. 2 ст. 244 ЦК УРСР такі договори укладалися в простій письмовій формі незалежно від характеру майна і його вартості¹.

Новелою в чинному ЦК України є регулювання специфіки відносин, пов'язаних з пожертвою. Їй присвячені дві статті 729 і 730, що містять у собі відповіді на багато питань.

Пожертва за своєю природою є різновидом договору дарування. Водночас жертві властиві специфічні, відмінні від дарування ознаки. Згідно із ст. 729 ЦК України пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети.

Як бачимо, предметом пожертвування може бути речі, рухомі та нерухомі, зокрема гроші та цінні папери. На відміну від ст. 718 ЦК України предметом договору пожертви не можуть бути майнові права. Це є суттєвою ознакою яка відрізняє пожертву від дарування².

Договір пожертви — є реальним договором. Моментом виникнення договірних відносин є прийняття пожертви. Іншими словами, з того часу, коли сторона, що приймає пожертву, якими-небудь діями підтвердила свою згоду на прийняття пожертви від жертувача. Перелік дій зазначений в ст. 722 ЦК України. Також він є безвідплатним, оскільки немає зустрічного задоволення обдаровуваним жертувача та двостороннім, права і обов'язки виникають у обох сторін.

© Ключова Є. М., 2008

* старший викладач кафедри правового забезпечення діяльності водного транспорту Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

¹ Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1963. - № 30. - Ст. 463.

² Доліненко Л. О., Доліненко В. О., Сарновська С. О. Цивільне право України: Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2006. — С. 191.

Майно або гроші передаються не для певної суспільно-корисної мети, як це було позначено в ст. 243 ЦК 1966 року, а передається для досягнення певної, наперед обумовленої мети. А ця мета може бути як індивідуальною (для задоволення особистих інтересів), так і загальнокорисною (певну дію потрібно вчинити в суспільних інтересах). У юридичній літературі зустрічаються поняття суспільно корисна мета і загальнокорисна мета, але потрібно розрізняти ці поняття, тому що поняття “суспільно-корисні цілі” ширше, ніж поняття “загальнокорисні цілі”. Ми вважаємо, що на відміну від колишнього ЦК у новому Кодексі під пожертвуванням розуміється дарування не в суспільно-корисних, а в загальнокорисних цілях (п. 1 ст. 729). Ними можуть бути як цілі, корисні для суспільства в цілому, так і цілі, досягнення яких приносить користь для більш вузького кола осіб — осіб певної професії, певного віку, жителів певної місцевості, членів (учасників) певної організації й т.п. Наприклад, у разі коли предметом дарування є бібліотека рідкісних та цінних книг, то на обдаровуваного покладено обов’язок надати її у суспільне користування, тобто дозволити доступ усім бажаючим. Можуть бути і інші випадки укладення даного договору, проте обдаровуваний не завжди здатний організувати використання дарунка-пожертви у суспільних інтересах, за призначення, передбаченим договором. Закон передбачає у цьому разі можливість зміни мети використання, але використання пожертви за іншим призначенням можливе лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи — за рішенням суду (ст. 730 ЦК України)³.

За загальним правилом жертвувачем — добродійником може бути будь-яка особа. Однак у деяких законах є заборона на виступ деяких осіб у якості жертвувачів. Наприклад, Закон “Про політичні партії” забороняє політичним партіям приймати пожертвування від цілого ряду осіб як фізичних, так і юридичних, а також від органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У якості жертвоотримувачів можуть виступати всі особи, які зазначені в ч. 1 ст. 720 ЦК наприклад, громадяни, лікувальні, виховні установи, установи соціального захисту й інші аналогічні установи. Ними можуть бути також благодійні, наукові й навчальні установи, фонди, музеї й інші установи культури, суспільні й релігійні організації, а також держава й інші суб’єкти цивільного права.

Договір пожертвування може укладатися з ініціативи будь-якої сторони. М. Н. Малєйна вірно відзначила, що іноді на сайтах різних громадських благодійних фондів, в засобах масової інформації зустрічається інформація, де вказується адреса, телефон і банківські реквізити фонду або особи і пропонується кожному внести вклад у грошовій формі на будь-які потреби. Така інформація звернена до невизначеного кола осіб і при наявності всіх істотних умов є публічною офертою⁴.

Оскільки ст. 729 ЦК України не містить спеціальних правил про форму договору пожертвування, але зазначено, що до нього застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом. Звідси випливає, що письмова форма договору пожертвування рухомого майна обов’язкова у випадках, коли жертвувачем є юридична особа, також при пожертві валютних цінностей, вартість яких перевищує п’ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, потрібне нотаріальне посвідчення. Письмова форма застосовується у випадку коли договір містить обіцянку пожертвування в майбутньому. Коли предметом пожертвування є нерухоме майно, договір підлягає державній реєстрації.

У будь-якому суспільстві є прошарки населення з невеликими доходами, а також окремі громадяни, соціально не захищені з різних суб’єктивних і об’єктивних причин. Особливо скрутним стає матеріальне становище значної частини населення у перехідні періоди реформування економіки, що відбувається нині і в Україні. За цих умов певну матеріальну допомогу найбільш вразливим верствам населення, хворим ті інвалідам можуть надавати організовані форми благодійництва⁵. При пожертвуванні майна громадянину повинно бути обумовлене його використання за певним призначенням. При відсутності такої умови пожертвування майна громадянину вважається звичайним даруванням.

³ Цивільне право України: Підручник. Академічний курс / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2008. — Т. 2. Особлива частина. — С. 48.

⁴ Малєйна М. Н. Пожертвование — разновидность договора дарения // ПДБ “Консультант Плюс”, 2005.

⁵ Цивільне право України. Підручник у 2-х книгах / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Книга 2. — С. 110.

При пожертвуванні юридичній особі може бути обумовлено цільове використання майна або грошей, але цього може й не бути, тоді майно використовується відповідно до його призначення. Так, у Постанові Кабінету Міністрів України “Про Затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров’я, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування” від 4 серпня 2000 р. зазначено, що якщо благодійником конкретні цілі використання коштів не визначено, шляхи спрямування благодійного внеску визначаються керівником установи, закладу, але це положення суперечить ч. 1 ст. 729 ЦК України⁶.

А. М. Ерделевський зазначив, що тим певним призначенням, за яким використовується пожертвування, повинна бути саме загальнокорисна наперед обумовлена мета. Така мета завжди є необхідною ознакою договору пожертвування. Однак, якщо той, кого обдаровують, є громадянином, ця мета повинна бути виражена явно у вигляді умови договору, а при передачі пожертвування іншим суб’єктам її наявність презюмується виходячи зі спеціальної правоздатності останніх і спрямованості результатів їхньої діяльності до загального добра⁷.

Встановлення обов’язку обдаровуваного щодо досягнення певної мети не суперечить сутності договору пожертви, оскільки такий обов’язок спрямований не на користь жертвувача і в цьому випадку зустрічного задоволення він не отримує.

Умова, поставлена при пожертвуванні в загальнокорисних цілях, повинна бути виконана тим, кого обдаровують. Це його основний обов’язок. Іноді в законі встановлюється строк для виконання цього обов’язку. Так, Законом України “Про благодійність і благодійні організації” встановлено, що на фінансування благодійних програм повинна використовуватися вся сума надходжень, що надійшла за фінансовий рік від підприємств і організацій, які перебувають у власності благодійної організації.

Благодійною програмою можуть бути встановлені інші строки, тобто за умови реалізації довгострокових програм використання коштів здійснюється відповідно до термінів, визначених цими програмами. Обов’язком благодійної організації є щорічне подання в реєстраційний орган звіту про свою діяльність. Благодійники, які передали своє майно, кошти та інші матеріальні цінності до благодійної організації, одержують на їх вимогу звіт про використання зазначених майна, коштів та цінностей. Якщо майно, кошти та інші матеріальні цінності передані за цільовим призначенням, звіт про їх використання подається благодійнику в обов’язковому порядку благодійною організацією.

Юридична особа, що приймає пожертвування з певним призначенням, зобов’язана вести відособлений облік всіх операцій з використання пожертвуваного майна. Облік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, ведеться згідно з Порядком, визначеним законодавством.

Як було вже зазначено пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, то змінити призначення можна лише за згодою жертвувача, а у випадку його смерті — за рішенням суду (ч. 2 ст. 730 ЦК України). Звернутися за такою згодою в суд повинен той, кого обдаровують.

Крім того, використання пожертвуваного майна не відповідно до зазначеного жертвувачем призначенням або зміна цього призначення без згоди жертвувача, надає право жертвувачу, його спадкоємцям або іншому правонаступникові вимагати розірвання договору про пожертву (ч. 3 ст. 730 ЦК України).

Досліджуючи аспекти договору пожертви слід зазначити, що пожертва достатньо новий інститут, який не підлягав фундаментальному дослідженню, тому в цивільному законодавстві існує ряд прогалин які повинні бути досліджені з метою удосконалення як системи законодавства, такі правовідносин в галузі цивільного права.

Стаття рекомендована до друку кафедрою правового забезпечення діяльності водного транспорту Київської державною академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (протокол № 10 від 12 травня 2008 року)

⁶ Про Затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров’я, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р., № № 1222 // ОВУ. — 2000. — № 32. — Ст. 194.

⁷ Ерделевський А. М. Бойтесь данайцев, дары приносящих! // Бизнес — адвокат. — 2000. — № 21.